

el-Kummî, en-Nevbahtî,

Şîî Fırkalar (Kitâbu'l-Makâlât ve'l-Fırak, Fıraku'ş-Şîa) trc: Prof. Dr. Hasan ONAT / Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ / Prof. Dr. Sönmez KUTLU / Ramazan ŞİMŞEK, Ankara 2004, 351 s.

Eskiye oranla günümüz İlahiyatçılarını sevindirecek ve mutlu edecek daha çok sebep bulunmaktadır. Bu sebepler onlara yarınları aydınlatacak çalışmalarını yaparken yardımcı olacak ve onları başardan başarıya koşturacak durumdadır. Çünkü artık günümüzde bilimsel bilginin değeri daha çok anlaşılmış ve bu anlayış çerçevesinde üretilen eserler yaygınlık kazanmıştır. Bizim burada üzerinde duracağımız nokta, İlahiyatçılar için altın mesabesinde değerli olan klasik eserlerden birisinin daha araştırmacıların hizmetine, kendi ana dillerinde sunulmuş olmasıdır. Bu bağlamda Şîa'nın ilk dönem eserlerinden olan iki Şîî müellif tarafından kaleme alınmış ve tek bir kitap halinde tercüme edilerek dilimize kazandırılmıştır.

Şîa, İslam Mezhepleri Tarihi içerisinde erken dönemlerde vücut bulmuş fırkalardan birisidir. Protestocu bir yapıya sahip olan bu oluşum, yapısı gereği mezhebî dinamiklerini devamlı surette siyasetten almıştır. Bu özelliği de bazen taraftarlarının tarih boyunca sergiledikleri tutumlarına yansımış bazen de taraftarlarınca kaleme alınan eserlerde bolca yer bulmuştur. Özellikle siyasetin sembolü olan "İmâmet" konusu ortadan kaldırılacak olsa, Şîiğin özgün bir yanı da kalmayacaktır. Bu durumu ispat eden örneklerden birisi de *Şîî Fırkalar* olarak dilimize çevirilen bu eserdir.

Tanıtımını yapmaya çalıştığımız bu eserin kime ait olduğu konusu bir takım problemleri barındırmaktadır. Çünkü eserler Arapça aslında 30 sayfaya tekabül eden bir fazlalık haricinde hemen hemen her cümlesi ve paragrafı bir biriyle aynıdır. Öncelikle Ebû Halef Sa'd b. Abdillâh el-Eş'arî el-Kummî'ye izafe edilen *Kitâbu'l-Makâlât ve'l-Fırak* ve Ebû Muhammed el-Hasan b. Mûsâ en-Nevbahtî'nin olduğu söylenen *Fıraku'ş-Şîa'nın*, bilim dünyasındaki tartışmalarının uzun bir hikayesi vardır. Ancak biz bu konuya burada bütün ayrıntılarıyla girmeyecek, sadece gelinen son noktayı haber vermekle yetineceğiz. Kitabın aslının Kummî'ye ait olduğunu ileri süren Wilferd Madelung, bu görüşünü "İmâmiyye Literatürüne Dair Mülâhazalar" ("Bemerkungen zur Imamitischen Fırak Literature" *Der Islam* 42/1967) adlı

makalesinde iddia eder. Söz konusu makale tanıtımını yaptığımız eser içinde Ali Dere tarafından tercüme edilmiş ve mütercimler tarafından ek olarak verilmiştir. Öte yandan es-Seyyid Muhammed Rızâ el-Hüseyinî de, “*Fıraku’ş-Şîa* veya *Makâlâtü’l-İmâmîyye* Nevbahtî’nin mi yoksa Kummi’nin mi?” (Sa’d b. Abdillâh el-Eş’arî el-Kummî hakkında hazırlanan çalışmanın bir bölümü, *Türâsımâ*, 1-1 (1405) 28-51) adlı çalışmasında bu kitabın aslının Nevbahtî’ye ait olmayıp Kummi’nin kitabından alıntı olduğunu iddia etmektedir. Aynı şekilde bu bölüm de Mehmet Kalaycı tarafından tercüme edilmiş ve esere ilave edilmiştir.

Bu iki eserden Nevbahtî’nin eserini ana metin olarak kabul eden mütercimler, Nevbahtî’deki farklılıkları parantez içerisinde italik, Kummi’deki farklılıkları köşeli parantez içerisinde italik olarak vermişlerdir. Eserin son kısmında yer alan 12. İmâm Hasan b. Ali’nin ölümünden sonra ortaya çıkan fırkalarla ilgili bölümde ise ayrı ayrı tercüme yoluna gidilmiştir.

Metinlerin bu şekilde telif edilmesine ilaveten tercümede esas alınan nüshaların sayfa numaraları verilmektedir. Bu durum yapılan tercümeyle kontrol etmek isteyen ya da karşılaştırmalı olarak yararlanmak isteyen araştırmacılar açısından son derece önemlidir. Nevbahtî’ye zıfâfe edilen eserde Necef baskısı esas alınmış, sayfa numaraları çevirinin sol tarafına konulmuştur. Kummi’de ise sayfa numarası vermek yerine Cevâd Meşkûr neşrindeki paragraf numaralandırılması esas alınmış, paragrafların başına numaralar konulmuştur. Böylece birinci eserin asıl metnine sayfa numaralarından, ikinci eserin de asıl metnine paragraf numaralarından kolayca ulaşılabilir.

Eser hazırlanırken ilk önce editör Prof. Dr. Sönmez KUTLU tarafından kaleme alınmış bir tanıtım ve önsöz niteliğindeki girişe yer verilmiştir. Daha sonra Ebû Muhammed el-Hasan b. Mûsâ en-Nevbahtî’nin hayatı ve eserleri ele alınmış, nesebi, ailesi, şahsiyeti, yaşadığı asır, çağdaşları ve basılmış eserleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Arkasından Ebû Halef Sa’d b. Abdillâh el-Eş’arî el-Kummî’nin de hayatı ve eserlerine değinilmiş, Hasan el-Askerî ile görüştüğü konusu, soyu, eserleri ve iki kitap arasındaki ilişkiye değinilmektedir. Devamında *Kitâbu’l-Makâlât ve’l-Fırak* ve *Fıraku’ş-Şîa*’nın Türkçe çevirisine geçilmiş, seçme kaynakçadan önce de yukarıda değinmiş olduğumuz makale ve bölümün tercümeleleri yer almaktadır.

Eserin tercümesinde bilinmeyen isim, kavram, yer adları ve fırkalar açıklanmıştır. Yer yer dipnot sınırlarını zorlayan bilgiler verilmiş bu bilgiler kitabın sonuna eklenen oldukça geniş bir bibliyografya ile de desteklenmiştir. Bu özelliği ile tercüme, dipnotları, indeksi ve bibliyografyası ile Şîa alanında

araştırma yapacak akademisyenlerin işini oldukça kolaylaştıracak ve onlara yol gösterecek mahiyettedir.

Öte yandan *Kitâbu'l-Makâlât ve'l-Fırak ve Fıraku's-Şîa'nın* içeriğine değinecek olursak, eserin yapısı bizim yukarıda Şîa hakkında söylediklerimizin ispatı gibidir. Özellikle İmâmiyye Şîa'sının oluşumunu hemen hemen tamamladığı dönem olan 3/9. asrın başlarına kadar bile, genel anlamdaki Şîa'nın ne kadar çok siyasi guruplara ayrıldığını örnekleriyle doludur. Ayrıca eser her ne kadar telif bir eser olsa da kendisinden önceki *Makâlât* türü eserlere dayanmakta ve onlardan nakillerde bulunmaktadır. Biz bu gün eserin nakillerde bulunduğu orijinal kaynaklara ulaşmaktan mahrum durumdayız. Ancak tercümesi yapılan bu eser *Makâlât* türü eserlerden Şîu geleneğinin ürünlerinin ilki durumundadır ve bu yönüyle de oldukça önemlidir. Şîa'nın bir çok siyasî gurup üreten yapıya sahip olduğu ve bütün diğer *Makâlât* türü eserlerde de görülen anakronizm özelliğine burada ayrıca değinmeyi gerekli görmüyoruz.

Eserin orijinal taraflarından birisi de yazarlarının Şîu fırkalar hakkında bilgi verirken objektif davrandığı ya da mezhep taassubuyla hareket etmediği izlenimini uyandırmasıdır. Örnek olarak Şîa'nın hemen hemen bütün kollarında İmam kabul edilen Hüseyin'in Yezîd b. Muâviye'ye karşı ayaklanmasının hata olduğu ya da Kardeşi Hasan'ın Muâviye ile anlaşmasını eleştiren görüşlere yer vermiştir. Bu konuyu Hasan'ın ve Hüseyin'in taraftarlarını anlatırken şu satırlarla ele alır:

"Hz. Hüseyin öldürülünce taraftarlarının bir kısmı şaşkınlığa düştü ve dedi ki, Hasan ile Hüseyin'in işlerine bir türlü akıl erdiremedik. Hasan'ın yardımcılarının çokluğu ve güçlülüğüne rağmen savaşımaya cesaret edemeyerek Muâviye ile anlaşması ve ona hilafeti teslim etmesi doğru, gerekli ve isabetli idiyse, Hüseyin'in yardımcılarının azlığı ve güçsüzlüğüne rağmen, çok sayıda yardımcısı bulunan Yezîd b. Muâviye ile kendisi ve taraftarlarının tamamının öldürülmesine kadar savaşması hatadır, batıldır ve gereksizdir; çünkü Hüseyin bu durumda Muâviye ile savaşmaktan kaçınan Hasan'a göre, Yezîd ile savaşmaktan kaçınması sulh talebinde bulunması ve bir anlaşmaya girişmesi noktalarından çok daha mâzur idi".

"Eğer Hüseyin [*b. Ali*] 'in, bizzat kendisi, çocukları [*ailesi*] ve taraftarları öldürülünceye kadar Yezîd b. Muâviye ile mücadelesi doğru, gerekli ve isabetli ise, Hasan'ın çok sayıda taraftarı [*ve teşhizatı*] bulunmasına rağmen, Muâviye ile mücadeleyi ve savaşı terk etmesi ve bir köşeye çekilmesi [*hatadır ve*] batıldır" (s.108).

İslam toplumu içerisinde önemli bir nüfusu teşkil eden ve sık sık gündeme gelen Şii'lik gibi önemli ve büyük bir mezhebin oluşumuna ve yapısına ışık tutan bu iki eserin tercüme edilmesi bilim dünyamıza önemli bir katkı sağlamıştır. Bu günün iyi anlaşılması ve doğru bir değerlendirmeye tabi tutulması, önemli ölçüde geçmişin sağlıklı bir biçimde bilinmesi ve tahlil edilmesinden geçmektedir. Başka bir ifade ile "geçmişe doğru bakamayanlar, geleceği de doğru göremeyeceklerdir". Bu noktadan hareketle, bu iki eserin dilimize kazandırılmasının önemli bir boşluğu doldurduğu kanaatindeyiz.

SİDDİK KORKMAZ